

DR. BAKONYI MÁRIA

PhD-hallgató

A 14. ÉS A 18. ÉLETÉVET BE NEM TÖLTÖTT KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓDOT IGÉNYLŐ SÉRTETT ÉS TANÚ JOGAI A NYOMOZÁS SORÁN

Bevezetés

A büntetőeljárás „főszereplője” sokáig egyértelműen a terhelt volt és a terhelt jogai álltak a központban. Napjainkban egyre határozottabb nemzetközi követelményekkel kell szembenéznie mind a jogalkotónak, mind a büntető ügyekben eljáró hatóságoknak, ezáltal a súlypont a terhelt irányából kezd átbillenni a sértett irányába.

A gyermekkorúak büntetőeljárás során történő meghallgatása – a gyermek eljárásjogi pozíciójától függetlenül – speciális kérdéseket és problémákat vet fel. A bűncselekménnyel érintett, erőszaknak, szexuális vagy másfajta visszaéléseknek kitett gyermek a büntetőeljárásokban többnyire olyan jogrendszerrel, olyan legális megoldásokkal kerül kapcsolatba, amelyeket a felnőttek sajátosságait és jellemzőit szem előtt tartva alkottak meg, és amelynek szabályait a gyermek legtöbbször nem érti.¹ Leszögezhetjük, hogy a testi bántalmazást vagy a szexuális jellegű bűncselekményt átélt gyermekek kihallgatása nemcsak felkészült nyomozói, ügyészi, védői, és bírói munkát kíván, hanem a jogalkotó részéről átgondolt, koherens és speciális szabályozást is.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) XIV. fejezete „különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban” címmel, ellentétben az eddigi szétosztott elhelyezéssel, önálló fejezetben gyűjtötte össze az ebbe a körbe tartozó szabályokat.²

---

1 Parti Katalin – Solt Ágnes- Virág György: Gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és nemzetközi standardok tükrében, Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 63.o.

2 Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai az új büntetőeljárási törvényben Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 103.o.

Gyermek- és tanúvédelemmel kapcsolatos szabályok azonban nem csupán a Be-ben találhatók.³

Tanulmányomban a különleges bánásmódot igénylő 14 és 18 év alatti sértettek és tanúk jogait vizsgálom abból a szempontból, hogy a szabályozás a nemzetközi elvárásoknak megfelelő-e, mennyire valósítható meg a jogalkalmazók – rendőrök, ügyészek – részéről⁴, s milyen többletkötelezettségek származnak alkalmazásukból.

Nemzetközi egyezmények, irányelvek, ajánlások

A gyermekbarát igazságszolgáltatás két alapfogalma a *gyermek*, illetve a *gyermekbarát igazságszolgáltatás*. A két fogalmat nemzetközi dokumentumok határozzák meg, így a gyermekek jogairól szóló New York-i egyezmény értelmében *gyermek minden tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban elérte*.⁵ Hazánkban ez a fogalom a 14. életévét be nem töltött személy esetében *gyermekkorú*, a 18. életévét be nem töltött személy esetében *fiatalkorú* személynek felel meg.

A gyermekjogi egyezmény a világ legtöbb országa által ratifikált nemzetközi egyezmény. Gyakorlatilag univerzális emberi jogi szabályozásnak tekinthető; csak két ország, az Amerikai Egyesült Államok és Szomália nem ratifikálta. E két ország kivételével mindenütt, minden 18 év alatti egyén számára garantálni hivatott a diszkrimináció valamennyi formájától mentes speciális védelmet és segítséget.⁶ Az egyezmény 1989. évi életbe lépése után, 2000-ben két úgynevezett kiegészítő jegyzőkönyv született olyan kérdésekről, amelyek nem szerepeltek az egyezményben, de kiemelt jelentőségűek, és hatásuk is érzékelhető. Egyik a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló dokumentum (Magyarországon kihirdette a 2009. évi CLX. törvény), a másik a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és gyermekpornográfiáról szóló kiegészítő jegyzőkönyv (Magyarországon kihirdette a 2009. évi CLXI. törvény).⁷

3 Például a büntetőeljárásban résztvevők, az igazságszolgáltatást segítők védelmi programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény, a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény stb.

4 A tanulmányban csak a nyomozati szakot vizsgálom, ezért a bíróságot s felsorolásból kihagytam. Az új büntetőeljárásról szóló törvény a gyermekkorú nyomozási bírót általi meghallgatását nem tartalmazza.

5 A gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény, 1989. november 20. napján fogadta el az ENSZ Közgyűlése, Magyarország is aláírta, és az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki.

6 Herczog Mária: A gyermekjogi egyezmény érvényesülése, OKRI Szemle 2. kötet, Szerkesztő: Virág György 2009., 129.o.

7 Herczog Mária: A gyermekjogi egyezmény érvényesülése, OKRI Szemle 2. kötet, Szerkesztő: Virág György 2009., 131.o.

Maga a gyermekbarát igazságszolgáltatás kifejezés az európai igazságügyminiszterek 28. konferenciáján, 2007 októberében Lanzarote-ban elfogadott nyilatkozatban szerepel először, majd átfogó jelleggel a 2010-es irányelv foglalkozik vele.⁸ Az Európa Tanácsi dokumentum szerint a *gyermekbarát igazságszolgáltatás: olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékonyan érvényre juttatja valamennyi gyermeki jogot az elérhető legmagasabb színvonalon, az alábbiakban rögzített alapelvek szem előtt tartásával és a gyermek fejlettségének, érettségi fokának és az ügy körülményeinek figyelembevételével. Így gyermekbarát igazságszolgáltatás, jellemzői, különösen az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a gyermek életkorának megfelelő gyors, az emberi méltóságot tiszteletben tartó, a gyermeki jogokat elismerő és figyelembevevő rendszer, melyben érvényre jut a gyermek joga az eljárásban való részvételre, az eljárás megértésére, a magán- és családi életének tiszteletben tartására és méltóságára.*⁹

Mindezeknek megfelelően a gyermekbarát igazságszolgáltatás az alábbi elvek, kulcsszavak mentén értelmezhető: részvétel, a gyermek mindenek felett álló érdeke, méltóság, védelem a hátrányos megkülönböztetéstől és a jogállamiság (rule of law). Ezeknek az eljárást megelőzően (döntően a rendőrséggel kapcsolatban), az eljárás alatt mindvégig és utána is (a jogerős döntés megértése, végrehajtás érdekében) érvényesülniük kell.¹⁰

Az EU 2011-2014-es Stratégiája, „Gyermekbarát Igazságszolgáltatás” címmel kiemeli a gyermeki jogok igazságügy területén történő érvényesülésének fontosságát. E körben a jogi képvisellettől, a részvételen, a védelmen át vagy a gyermekekkel foglalkozó szakemberek (bírák, ügyészek, nyomozók) speciális képzéséig mindenütt vizsgálandó, hogyan jelenik meg a gyermek mindenekfelett álló érdeke a szabályozásban és a mindennapi működés során.

A gyermekkorú sértettek és tanúk büntetőeljárásai jogaira vonatkozó szabályokat az Európai Unió gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni irányelve¹¹, valamint az Európa Tanács Lanzarote egyezménye tartalmazza részletesen.

Az Európai Parlament és Tanács 2012/29. számú irányelve¹² „a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapítá-

8 Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú igazságszolgáltatás, Kontroll és jogkövetés, Magyar Kriminológiai Társaság Budapest, 2012. 222 o.

9 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása, idézte: Solt Ágnes: A „gyermekbarát igazságszolgáltatás” repedéseiről Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 47.o.

10 Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú igazságszolgáltatás, Kontroll és jogkövetés, Magyar Kriminológiai Társaság Budapest, 2012. 222 o.

11 Az Európai parlamenti és a Tanács 2011/92/EU Irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről valamint a 2004/68IB tanácsi kerethatározat felváltásáról Idézte: Parti Katalin-Solt Ágnes-Virág György: Gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és nemzetközi standardok tükrében, Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 64.o.

12 Az irányelv az Európai Unió hivatalos lapjában 2012. november 14. napján hirdették ki, amely a követ-

sáról” felváltotta a 2001/220/IB tanácsi kerethatározatot, melynek címzettjei az EU tagállamai voltak. Az irányelvben foglalt rendelkezéseket 2015. november 16. napjáig kellett a nemzeti jogukba átültetni.¹³

Az irányelv különös rendelkezéseket fogalmaz meg az úgynevezett *specifikus szükségletekkel rendelkező áldozatok védelme érdekében*, mert felismerték, hogy az áldozati körön belül differenciálni kell, és kötelezően előírta a tagállamoknak, hogy biztosítani kell a „különösen veszélyeztetett sértetteknek a különleges helyzetük miatti legmegfelelőbb bánásmódot”. Az irányelv arra vonatkozóan nem tartalmazott semmiféle iránymutatást, hogy ki és milyen okok alapján kerülhet ebbe a kategóriába. Az irányelv a kerethatározatnál már jóval bővebben foglalkozott e sértetti kategóriával, így azzal, hogy megfelelő időben egyéni értékelés készüljön az áldozatok specifikus védelmi szükségleteinek meghatározása és megállapítása céljából. E körben vizsgálni kellett, hogy fennáll-e a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés és a megtorlás kockázata.¹⁴

Az irányelv előírásai szerint a bűncselekmények áldozatainak joguk van többek között az alábbiakhoz:

- a késedelem nélküli kihallgatás,
- a kihallgatások minimalizálása,
- jogi képviselő és támogató személy,
- orvosi vizsgálatok számának minimalizálása, és a
- magánélet védelme.

Az Országgyűlés az irányelvben foglaltakat a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimum szabályok megállapításáról szóló 2015. évi CLI. törvénnyel fogadta el, amely az akkor hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt, a 1998. évi XIX. törvényt is módosította, és a szabályozásba beillesztette a 62/B. § és 62/C §-okat, amely „A sértettre vonatkozó különös rendelkezések” címet viselte.

A két beiktatott szakasz az *eljáró hatóságnak írt elő többletkötelezettségeket*, többek között azt, hogy a sértett és a terhelt szükségtelenül ne találkozzon egymással, az olyan eljárási cselekményt, amelynél a sértett jelenléte kötelező úgy kell előkészíteni és végrehajtani, hogy annak megismétlésére szükségtelenül ne kerüljön sor. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság törekszik arra, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személyekkel történő *írásbeli és szóbeli kommunikáció során egyszerű és közérthető módon fogalmazzon*. A jogokról való tájé-

---

kező napon 2012. november 15. napján hatályba is lépett.

13 dr. Lencse Balázs: A büntetőeljárás törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében Büntetőjogi Szemle 2016/1-2. Letöltés ideje: 2018.10.08.

14 U.o.

koztatást és a kötelezettségekre való *figyelmeztetést* az érintett személy számára *érthető módon*, az *érintett személy állapotára, személyes jellemzőire* figyelemmel kell megfogalmazni. A 62/C § bevezette a különleges bánásmódot igénylő sértett fogalmát, amelyet az ügyben eljáró hatóságnak két oldalról is folyamatosan vizsgálnia kellett, egyrészt a sértett személyisége és életviszonyai, másrészt a bűncselekmény jellege és az elkövetés körülményei szempontjából.

Különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú az új büntetőeljárás törvényben

A sértett *természetes* vagy *nem természetes személy* lehet, akinek vagy amelynek a jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette¹⁵, *tanúként* pedig az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása van.¹⁶ *A különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú csak természetes személy lehet.*¹⁷ Jogi személy vagy más nem természetes személy esetében kizárt a pluszgaranciák szavatolása.¹⁸

A mostani szabályozásban a különleges bánásmódot igénylő sértettre és tanúra vonatkozó *szubjektív* (a sértett személyisége stb.) és a bűncselekménnyel kapcsolatos *objektív adat* a meghatározó, amelyet a korábbi büntetőeljárás törvény szerint is – a módosítás révén – vizsgálni kellett.

A *sértett oldaláról* ilyen okok például:

- életkora (18 év alatti vagy időskorú),
- szellemi, fizikai, vagy egészségi állapota.

A bűncselekmény oldaláról:

- az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege,
- az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.

A Be. 81.§ (1) bekezdése szerint különleges bánásmódot igénylő sértett az a *természetes személy* sértett és tanú lehet, aki személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján

- a) a megértésben, megértetésben,
- b) az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében,
- c) büntetőeljárásban való hatékony részvételben akadályozott.

15 Be.50.§.

16 Be.168.§ (1) bekezdés.

17 Be.81.§ (1) bekezdés.

18 Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai az új büntetőeljárás törvényben Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 105.o.

Az általam vizsgált személyi kör – a 14., illetve 18. életévét be nem töltött személyek – személyes jellemzőik és a terhükre elkövetett bűncselekmény jellege alapján is bekerülhetnek a különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú kategóriájába.

Álláspontom szerint „köztudomású tény”, hogy egy 14., illetve 18. életévét be nem töltött személy a büntetőeljárásban a megértésben és a megértetésben akadályozott. Egy gyermekkorú számára egyáltalán nem természetes dolog belecsöppenni egy büntetőeljárásba, ahol számára nem érthető szabályok vannak, ahol a hatóság tagjainak az a feladata, hogy megállapítsák, hogy a Btk. Különös részében szabályozott valamely bűncselekmény törvényi tényállási elemei megvalósultak-e, azt valóban a gyanúsítottként kihallgatott személy követte-e el. A maga gyermeki módján gondolkodó és ítélő gyermeknek a meghallgatása során olyan kérdésekre kell válaszolnia, amelyeket nem is ért, vagy ha érti is, nem tudja, hogy arra adekvát módon hogyan kell válaszolni. Az irányelv a 18. életévüket be nem töltött személy esetében vélelmezi a specifikus védelmi szükségletek meglétét, melyet a Be. 82.§ a) pontja szerint a következőképpen határozott meg: *a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy külön döntés nélkül* – tehát a törvény erejénél fogva – *különleges bánásmódot igénylő személynek minősül*.¹⁹ A 82. § alkalmazása szempontjából az érintett aktuális, a büntetőeljárás megindulásakor, illetve a végrehajtott eljárási cselekmény idején fennálló életkora az irányadó. Amennyiben a sértett, vagy a tanú a büntetőeljárás során a tizennyolcadik életévét betölti, úgy a 82. § alapján *már nem kötelező* a különleges bánásmód alkalmazása, ugyanakkor az általános szabályok alapján természetesen nem kizárt a különleges bánásmód fenntartása.²⁰

Az eljárás tárgyát képező cselekményeknél a jogalkotó a bűncselekmény kirívóan erősza-
kos jellegét²¹ említi, továbbá a jogalkotó külön nevesíti a nemi élet szabadsága és a nemi er-
kölc elleni bűncselekményeket²², amelyek esetében a sértettek külön döntés nélkül külön-
leges bánásmódot igénylő sértettnek minősülnek.²³

19 82. § Külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül

a) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy,

b) a fogvatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogvatékos személy, és az is, aki ilyennek minősülhet, valamint

c) a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje.

20 <https://www.google.hu/search?q=2017.+%C3%A9vi+xc.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+indokol%C3%A1sa&oeq=2017.+%C3%A9vi+XC.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+&aqs=chrome.5.69i57j69i61j0l4.18435j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> Letöltés ideje: 2018. október 1.

21 Be.81.§ (2) bekezdés.

22 Be.82.§ c) pont.

23 A tanulmány elején említett 2012/29 Európai Parlament és Tanács irányelve szerint ilyen bűncselekmények például az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények, az emberi szabadság elleni bűncselekmények, nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, gyermekek érdekét sértő és család elleni bűncselekmények, valamint a terrorizmussal összefüggő egyes közbiztonsági elleni bűncselekmények.

Összegezve a fentieket a 18. életévüket be nem töltött személyek a törvény erejénél fogva különleges bánásmódot igénylő személyeknek minősülnek, az ő esetükben az „egyéniesség”-t nem kell alkalmazni, nem kell folyamatosan vizsgálni, hogy a különleges bánásmódot megalapozó körülmény fennáll-e, elegendő csak azt megállapítani, hogy életkoruk 18. év alatti. Sőt, ha ebbe az életkori kategóriába tartozó személy fogyatékosnak is minősül, esetleg egyidejűleg a nemi élet szabadsága vagy nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje is, egyértelműen megállapítható, hogy különleges bánásmódot igénylőnek minősül.

A büntetőeljárás törvény által ismertetett további esetekben az eljáró hatóságok egyéni értékelés alapján – hivatalból vagy az érintett indítványára – döntenek, és az okokat, amelyek az említett körbe való tartozást megalapozták folyamatosan vizsgálniuk kell, hogy továbbra is fennállnak-e.

A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések

A törvényhozó a Be. 85.§ (1) bekezdése a)-k) pontjaiban sorolta fel az eljáró hatóságok által „lehetőség szerint” alkalmazható intézkedések körét. A „lehetőség szerint” szavak arra utalnak, hogy ezen intézkedések megtétele *nem kötelező* a jogalkalmazó számára: ha akarja és tudja, megteheti, ha nem akarja vagy az intézkedést személyi, fizikai vagy anyagi stb. lehetőségei hiányában nem képes teljesíteni, mindez szankció nélkül marad.

Ezen intézkedések a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését, valamint *kíméletét*, továbbá *védelmét* biztosítják.

A Be.-ben a 85.§ (1) bekezdés alábbi pontjaiban felsorolt – a különleges bánásmódot igénylő sértett kíméletét biztosítani hivatott intézkedések – az ige használata alapján „*a kötelező*” kategóriába tartoznak, bár a fölötté található *lehetőség szerinti* kitétel ezt lerontja. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság

a) *biztosítja*, hogy az érintett személy a különleges bánásmódot megalapozó körülményekből fakadó akadályok ellenére megfelelően gyakorolhassa az e törvényben meghatározott jogait, illetve teljesíthesse kötelezettségeit,

b) fokozott *körütekintéssel jár el* a kapcsolattartás során,

c) a büntetőeljárás lefolytatása során fokozott *körütekintéssel jár el* az érintett személy magánéletének kímélete érdekében,

d) fokozott *védlemben részesíti* az érintett személy különleges bánásmódot megalapozó körülményekkel összefüggő személyes adatait, így különösen az egészségügyi adatait,

e) *elősegíti*, hogy az érintett személy segítő közreműködését vehesse igénybe,

f) az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek figyelembevételével *jár el*, és az érintett személy részvételét igénylő egyes eljárási cselekményeket *haladéktalanul folytatja le*,

g) az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményt úgy *készíti elő*, hogy az *megismétlés nélkül elvégezhető legyen*,

h) biztosítja, hogy az érintett személy az eljárási cselekmény során, valamint az *eljárási cselekmény helyszínén a büntetőeljárásban részt vevő más személlyel szükségtelenül ne találkozzon*, különösen, ha a különleges bánásmódot e személyhez fűződő viszonya alapozza meg,

i) az *eljárási cselekményt az erre szolgáló*, vagy arra alkalmassá tett *helyiségben végzi el*, feltevé, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható.

A j) és k) pontban foglaltak viszont csak a lehetőség szintjén maradnak a *–hat,–het* igeképző miatt. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság

j) kép- és hangfelvételt *készíthet* az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményről,

k) telekommunikációs eszköz útján *biztosíthatja* az érintett személy jelenlétét az eljárási cselekményen.

A védelemben részesítéssel kapcsolatban a hatóságoknak többletkötelezettségei akkor keletkeznek, ha a különleges bánásmódot igénylő személynek a *büntetőeljárásban történő részvételével összefüggésben élete, testi épsége, személyes szabadsága veszélyeztetett*, illetve, azért, *hogy az e törvény szerinti jogait és kötelezettségeit megfélemlítés és befolyásolás nélkül gyakorolhassa, illetve teljesíthesse*.²⁴

A pluszjogok és garanciák – általánosságban

Visszatérve az irányelv előírásaira a nyomozás során a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok kihallgatását erre a célra kialakított helyiségben kell elvégezni, kiképzett szakemberek útján vagy segítségükkel. Az áldozat valamennyi kihallgatását – amennyiben ez nem ellentétes az eljárás hatékonyságával – ugyanannak a személynek kell fogantatni, sőt az áldozat kérelmére bizonyos bűncselekmények esetén vele azonos nemű személynek kell a kihallgatást elvégeznie. A gyermek áldozat valamennyi kihallgatását bizonyítékként felhasználható audiovizuális eszközzel rögzíteni kell.²⁵

24 Be. 86.§ (1) bekezdés a) és b) pontok.

25 dr. Lencse Balázs: A büntetőeljárási törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében Büntetőjogi Szemle 2016/1-2. Letöltés ideje: 2018.10.08.

A Be. fontos megállapítása, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy lemondhat a számára biztosított pluszgaranciákról, kivéve azokról, amelyek érvényesülését a Be. kötelezővé teszi. Ez azt jelenti, hogy bizonyos intézkedéseket a jogalkalmazónak kötelezően el kell végeznie. A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy jogainak sérelmével.²⁶

A törvényhez fűzött indokolás szerint „a 82. § azokat az eseteket sorolja fel, amikor az ügyben eljáró szerveknek kötelező a különleges bánásmód alkalmazása, és a különleges bánásmód külön döntés nélkül érvényesül. A különleges bánásmód alkalmazásának megállapítása ugyanakkor ebben az esetben sem jelenti az eszközrendszer minden elemének kötelező, mérlegelés nélküli alkalmazását, az egyes intézkedésekről az eljáró szerv már a – kötelezően – különleges bánásmódot igénylő személy egyedi sajátosságai alapján, a *szükségesség, arányosság elvének* megfelelően dönt. E mérlegelés alól a gyermekkorú személyeket érintő eljárási cselekmények esetén alkalmazandó szabályokat tartalmazó 87. §, a tizennegyedik életévét be nem töltött személyeket érintő eljárási cselekmények esetén alkalmazandó szabályokat tartalmazó 88. §, valamint a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettjét érintő eljárási cselekmények esetén alkalmazandó szabályokat tartalmazó 89. § rendelkezései jelentenek kivételt, amelyek kötelező törvényi rendelkezések.”²⁷

A Be. egyes esetekben az érintett akaratától független, kötelező eljárásjogi rendelkezéseket tartalmaz, amelyek visszautasítására nem kerülhet sor. Így például nem utasítható vissza, hogy *a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett vagy tanú részvételét igénylő eljárási cselekményről kép- és hangfelvétel készüljön*. Meg kell jegyezni, hogy ez a kötelezettség a 96. § alapján *a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt esetén is fennáll*. Hasonlóan korlátozott az érintett rendelkezési joga egyes konkrét jogintézmények esetén, amikor egy adott intézkedés visszautasítása az érintett vonatkozásában alkalmazott jogintézmény alkalmazhatóságát veszélyeztetné. Ez indokolja például, hogy az eljáró szerv a különösen védett tanú személyét érintő eljárási cselekmények jelenléttel kapcsolatos szabályaitól még a különösen védett tanú hozzájárulásával sem térhet el. Természetesen ebben az esetben sem kizárt, hogy az érintett az adott jogintézményt – személyi védelmet, különösen védett tanúvá nyilvánítást, a Védelmi Programban részvételt – visszautasítsa.²⁸

26 Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai az új büntetőeljárás törvényben Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 104.o.

27 <https://www.google.hu/search?q=2017.+%C3%A9vi+xc.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+indokol%C3%A1sa&coq=2017.+%C3%A9vi+XC.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+&caqs=chrome.5.69i57j69i61j0l4.18435j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> Letöltés ideje:2018. október 1.

28 <https://www.google.hu/search?q=2017.+%C3%A9vi+xc.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+indokol%C3%A1sa&coq=2017.+%C3%A9vi+XC.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+&caqs=chrome.5.69i57j69i61j0l4.18435j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> Letöltés ideje:2018. október 1.

A különleges bánásmódot igénylő személy *védelmét biztosító intézkedés alkalmazása* esetén a különleges bánásmód megállapításának kezdeményezésével és vizsgálatával kapcsolatos *ügyiratokat zártan kell kezelni.*²⁹

Az 1994. évi XCII. törvény 3. §-a életbe léptette az első hazai tanúvédelmi szabályt, amely a tanú adatainak zártan kezelésével a tanú biztonságérzetét kívánta növelni. A rendelkezés elvi indoka, hogy a *„jegyzőkönyvbe került vagy a tárgyaláson elhangzó személyi adatok nyilvánosságra kerülésével fennállhat annak a lehetősége, hogy a tanú személyi adatai – különösen lakóhelye, foglalkozása – olyan személyek előtt válhatnak ismertté, akik részéről a tanú megfélemlítése vagy fenyegetése felmerülhet.*” Az 1998. évi LXXXVIII. törvény ezt meghaladóan lehetővé tette kivételesen indokolt esetben a tanú nevének zárt kezelését is. A Be. 96. §-a alapján ettől kezdve a hatóságok a tanú, illetőleg később az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére vagy hivatalból a tanú személyi adatait – a nevének kívül – az iratok között elkülönítve, zártan kezelhették (*részleges anonimitás*), kivételesen indokolt esetben pedig a tanú nevének zárt kezelésére (*teljes anonimitás*) is lehetőség volt. Az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 24. §-a 2011. január 1-jei hatállyal újraszövegezte a Be. 96. § (1) bekezdését, megszüntetve a személyi adatok zárt kezelése körében a részleges és teljes anonimitás megkülönböztetést és a hatóságok mérlegelési jogát a tanúvédelmi eszköz elrendelését illetően. A jelenleg hatályos törvényszöveg szerint ugyanis a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság hivatalból *elrendelheti*, illetve a tanú, vagy az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére *elrendeli*, hogy a tanú személyi adatait [1998. évi XIX. törvény 85. § (2) bekezdés] az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék.³⁰

Telekommunikációs eszköz használata esetén a különleges bánásmódot igénylő 18. életévét be nem töltött sértett és tanú személyazonosságának titokban tartása (anonimitásának biztosítása) érdekében a törvényhozó a szükséges szabályokat a Be. 86.§ (2) bekezdés a) és b) pontokban rögzítette. Eszerint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság elrendelheti az érintett személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai eszközzel történő torzítását, eljárási cselekményről hang-, vagy kép- és hangfelvétel készítése esetén elrendelheti az érintett személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait technikai úton torzító másolat készítését.

A különleges bánásmódot igénylő sértett vagy tanú személyes jelenlétét igénylő nyomozati cselekmények esetén a hatóság korlátozhatja a terhelt, illetve a védő jelenléti jogát az eljárási cselekményen, korlátozhatja a jelen lévő személyek kérdésfeltevési jogát azzal, hogy

29 Be. 86.§ 83) bekezdés.

30 dr. Szabó Krisztián: Javaslatok az új büntetőeljárás törvény tanúvédelmi szabályaihoz, Büntetőjogi Szemle 2016/1-2. Letöltés ideje:2018. október 7.

kérdés feltevésének indítványozását teszi lehetővé, továbbá mellőzheti a különleges bánásmódot igénylő tanú szembesítését.³¹

Domonyai Alexa szerint feltétlenül fenntartandó az a törekvés, hogy a gyermek szembeállításának elmaradása nem járhat a terhelt védelemhez való jogának aránytalan sérelmével.³² Fenyvesi Csaba a közvetett kérdésfeltevési jogról azt állapította meg, hogy „visszalépés mind az elmélet, mind a gyakorlat szemszögéből indokolatlan, ellentétes a fegyverek egyenlőségének elvével és szükségtelen revíziót iktat be.”³³

Lehetőség van arra is, hogy az érintett személy vonatkozásában személyi védelem elrendelésére kerüljön sor, különösen védett tanúvá nyilvánítsák, illetve kezdeményezhetik a Védelmi Programban részvételre irányuló megállapodás megkötését. Jelen tanulmány nem terjed ki ezen hatósági aktusokra.

A 14. és a 18. életévét be nem töltött személyek jellemzői

A gyerekek életkorukból adódóan nem tudják magukat megfelelően kifejezni, és nem tudják a büntetőeljárásban úgy elmondani a velük történeteket – legyen szó akár a nyomozási szakról vagy az azt követő bírósági tárgyalásokról –, hogy az a „valóságnak mindig megfeleljen”.

A gyermekek néha keverik a valóságot és a fantáziájukban elképzelteteket, képesek úgy beszélni elképzelt eseményekről, mintha azok a valóságban megtörténtek volna. Mivel az életkor függvénye, hogy mennyire képes a gyermek sértett illetve tanú összefüggő vallomást tenni, a kihallgató szükség esetén kérdések feltevésével nyújt segítséget ehhez. A gyermek emlékezete azonban a helytelen kérdezési technikák miatt is eltérhet a valóságtól. Egy rosszul megfogalmazott kérdés hatására még a valós szituációról alkotott gyermeki emlék is jelentősen megváltozhat, a gyermek még olyan elképzélésekkel is gazdagíthatja az emléket, amelyek sohasem történtek meg. A gyermek tanúvallomásában idővel jelentős ellentmondások és változások lehetnek, ami magában hordozza annak a lehetőségét, hogy felnőttektől tanulta a történetet, különösen, ha nincs olyan vizuális képe, amely az által elmondottaknak megfelelné.³⁴

31 Be.86.§ (2) bekezdés c) és d) pontok.

32 Domonyai Alexa: Különleges bánásmód és hatékony védelem? – A tizenegyedik életévét be nem töltött sértett a büntetőeljárásban, Büntetőjogi Szemle 2017/2. Letöltés ideje: 2018. 10.08.

33 Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról, Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2002. 233. o.

34 Érzékletesen tárja elénk a fantáziálás jelenségét egy ismert német ügyvéd „Gyerekek” című írásában, egy megtörtént esetet felidézve. Ebben a súlyos szexuális zaklatást állító lány csak hosszú évekkel a hamis vádja alapján elítélt személy szabadulása után ismert be, hogy nyolcéves volt, amikor az egészet csak kitalál-

Már két éves gyermekek is képesek visszaemlékezni megtörtént eseményekre viszonylag hosszabb időn keresztül, főként ha volt valamiféle előzetes tudásuk is a történetekre vonatkozóan. Három éves kor után megvan az a képességük, hogy hozzávetőlegesen pontos és teljes tanúvallomásokot tegyenek, ha nem próbálják őket befolyásolni, félrevezető információkkal vagy szubjektív kérdésekkel.³⁵

A serdülőkor „nehézségei”: a kislányok nővé válása, a fiúk lányoknak való tetszeni akarása, az egymással való rivalizálás, a „nagyotmondás”, az öltözködés, a feltűnni vágyás mind-mind olyan szegmensei az ebbe az életkori kategóriába való csoportnak, ami kihívást jelent a kihallgatónak.

Elek Balázs szerint a gyermek fejlődésének minimális ismerete szükséges ahhoz, hogy a gyermekektől megfelelő információkhoz lehessen jutni. Más és más a kapott információ pontossága egy korai gyermekkorban, kisiskoláskorban, iskoláskorban és serdülőkorban lévő gyermeknél. Aki tisztában van a különböző fejlődési szakaszokkal, jobban meg tudja ítélni, hogy egy bizonyos korú gyermek megértette-e a kérdéseket, és hogy sikeresen tudja-e közölni a gondolatait és érzéseit.³⁶

Köztudomású, hogy a *gyermekek befolyásolhatók*, a gyermek a felnőtteknek kétely nélkül hisz, a tőlük hallottakat kritika nélkül elfogadja, és különösen befolyásolhatják a szülei, hozzá közelálló felnőttek, de még a játszótársai is. Maga a befolyásolás akaratlanul is történhet, játékos formában.³⁷ A gyermek kihallgatását végző személynek ezt tudva úgy kell a meghallgatás során kérdéseket feltenni, hogy nem szabad alkalmaznia befolyásoló vagy rávezető kérdéseket.

A pszichológiai kutatások során a kutatók azt tapasztalták, hogyha nyitott végű kérdéseket kapnak a gyerekek – például „mi történt?” –, pontosan és részletesen számolnak be élményeikről. A specifikusabban megfogalmazott kérdések nyomán – „hol ütötte meg magad?” – a pontatlan felidézések száma drámaian megnőtt. Az 5-8 éves gyerekek 75%-a próbált meg válaszolni értelmetlen kérdésre, mint például: A doboz hangosabb, mint a térd? Mit esznek a téglák?³⁸ Ha a kérdező nem teszi világossá a gyermek előtt, hogy *nem baj, ha*

---

ta. Féltékeny volt az általa megvádolt személyre, teljesen ki akarta sajátítani a férfi feleségét, szeretett tanárnőjét. Az egész szexuális zaklatás tehát egy kislány fantáziálása volt. A barátnőjét meggyőzte, hogy erősítse meg a történetet. (Ferdinand von Schirach: Ártatlan? Partvonal Könyvkiadó, Budapest, 2011. 36-42.o.)

35 Kulcsár Gabriella- Pásztor Attila: A gyermek-tanúvallomások információ tartalmának torzulási lehetőségei, Rendészeti Szemle, 2007/5. 86.o.

36 Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó kft., Debrecen 2007.75.o.

37 Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó kft., Debrecen 2007.76.o.

38 Idézte: Domonyai Alexa: Különleges bánásmód és hatékony védelem? – A tizennegyedik életévét be nem töltött sértett a büntetőeljárásban, Büntetőjogi Szemle 2017/2. Letöltés ideje: 2018. 10.08.

nem válaszol olyan kérdésekre, amelyekre nem ismeri a választ, a gyermek válaszolni fog furcsa és megválaszolatlan kérdésekre is, mint például a vörös szélesebb-e, mint a sárga.

Dr. Kulcsár Mónika tanulmányában kimerítően bemutatta a gyermek meghallgatás „specifikumait”, egyes életkorok jellemzőit, illetve a befolyásolás lehetséges módozatait, és veszélyekre is felhívta a figyelmet.³⁹

Ugyancsak tiltott a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú, sértett vallomásának műszeres ellenőrzése, amely tilalom a 96. § alapján, szintén a védekezéshez való jog érvényre juttatása végett a terhelt esetében nem érvényesül, ugyanakkor az intézmény általános szabályai alapján az a terhelt hozzájárulásához kötött.

A nyomozás során alkalmazandó szabályok az új Be-ben a 18. életévüket be nem töltött személyekre nézve

A törvény három elkülönült, a különleges bánásmód kötelező megállapításához kapcsolódó szabályt is megállapít:

- a 87. § a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek esetén,
- a 88. § a tizennegyedik életévét be nem töltött személyek esetén, amely esetben értelemszerűen a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyekre vonatkozó szabályokat is kötelező alkalmazni, valamint
- a 89. § a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje esetén. E körben a törvény további kötelező részletszabályokat állapít meg abban az esetben, ha a sértett a tizennyolcadik életévét nem töltötte be.⁴⁰

A tizennegyedik életévét meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, *ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható*⁴¹, és kihallgatása esetén a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést mellőzni kell. Ez utóbbi egyébként kimaradt a törvényből, de gondolom magától értetődik, hogy teljesen felesleges a figyelmeztetés, mert a gyermekkor büntetethetőséget kizáró ok. A gyermekkorú személyt érintő eljárási cselekményt *az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni*, feltéve, hogy

39 Dr. Kulcsár Mónika: A gyermek tanúkenti kihallgatásának specifikumai Büntetőjogi Szemle 2017/2. Letöltés ideje:2018. 10.08.

40 <https://www.google.hu/search?q=2017.+%C3%A9vi+xc.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+indokol%C3%A1sa&coq=2017.+%C3%A9vi+XC.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+&aqs=chrome.5.69i57j69i61j0l4.18435j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> Letöltés ideje:2018. október 1.

41 Be. 88.§ (1) bekezdés a) pont.

az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható.⁴²

A két idézett szakaszhoz az alábbi megjegyzéseket fűzöm:

Az 1998. évi XIX. törvény 207. § (4) bekezdése szerint a nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára kihallgatja a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút, ha megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná. Az ügyész, a gyanúsított és a védő bizonyítás felvételét is indítványozhatja, ha megalapozottan feltehető, hogy az így megszerezhető bizonyítási eszköz a bírósági eljárásban már nem állna rendelkezésre, vagy az addigra jelentős mértékben megváltozna, vagy bizonyítási eszköz jellegét elveszítené. A 2002. évi I. törvény 122. § (4) bekezdése kiegészítette a szabályozást azzal, hogy a törvényben felsorolt személyek indítványára lehetőség van a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásra.

A jelenlegi szabályozás megszüntette a nyomozási bíró ügynevezett primátusát a tizennegyedik életévüket be nem töltött tanúkra nézve.

Parti Katalin, Solt Ágnes és Virág György közös tanulmányukban a nyomozási bíró által vezetett gyermekmeghallgatás ellen a következő okokat gyűjtötték össze:

Vannak olyan esetek, amikor a *gyorsaság* a legfontosabb, a nyomozás sikere múlhat ezen. Nyomozási bíró közbeiktatásával erre néha heteket kellett várni.

Az a *speciális kihallgatási technika, pszichológiai érzék és tudás*, amely szükséges ahhoz, hogy egy kisgyermeket meghallgassanak, a nyomozási bíró kompetenciáján messze túl esik. Sem a képzésük, sem a gyakorlati munkájuk során nincs lehetőségük ezt a fajta speciális tudást megszerezni.

A nyomozási bírók a rendőrségeken kialakított gyermekmeghallgató szobákat nem használják.⁴³ A nyomozási bírák vagy a *saját irodájukban* vagy egy *tárgyalóteremben* hallgatják meg a gyermeket, az ügyész, a jegyzőkönyvvezető és a gyermek számára legtöbbször ismeretlen eseti gyám jelenlétében .

A nyomozási bíró meghallgatását követően a *nyomozó hatóság* a gyermeket *már nem hallgathatja meg*, ami néha megnehezíti a nyomozást.

A Be. 87. § (1) bekezdése szerint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött *személy* részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén:

– lehetőség szerint kép-és hangfelvételt készít,

⁴² Be. 88.§ (1) bekezdés b) pont.

⁴³ Ehhez hozzátenném, hogy például a Pécsi Járásbíróság is rendelkezik gyermekmeghallgató szobával, azonban előfordult, hogy a gyermekmeghallgatást nem lehetett ott elvégezni, mert például mediációs megbeszélést tartottak, amelyet nem akartak félbeszakítani.

– elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen.

Tizennegyedik életévét be nem töltött *személy* esetében a Be. 88.§ (1) bekezdés d) pontjában már nem szerepel a „lehetőség szerint”, hanem (némi túlzással) „feltétlen parancs”-ként van megfogalmazva, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményről kép-és hangfelvételt készít, ez pedig egyértelműen a gyermekkorú sértett illetve a tanú kíméletének érdekében történik.

Elek Balázs már idézett könyvében arra az előre mutató gyakorlatra tett javaslatot, hogy fontos lenne, hogy a kikérdezés a nyomozás elejétől fogva videó- vagy hang-kazettára legyen rögzítve. Ez biztosítja a beszélgetés teljes dokumentáltságát és pontosan regisztrálja az elhangzottakat, az alkalmazott eljárásokat és a megszerzett adatokat. A videofelvétel lehetővé teszi az esetleges nonverbális utalások megfigyelését is. Ezt a kívánalmat a jogalkotó most teljesítette.

A gyermekmeghallgató szobák

A néhány éve létező gyermekmeghallgató szoba⁴⁴ célja és értelme a gyermek biztonságérzetének elősegítése. Azonban – ahogy azt Parti Katalin, Solt Ágnes és Virág György a már említett tanulmányukban kifejtették – a gyermekmeghallgató szobák a rendőrségen és a bíróságon belül olyan helyeken kerülnek kialakításra, amelynek eléréséhez rendőrökkel, fogvatartottakkal és ítéletre váró bűnelkövetőkkel kell találkoznia a gyermeknek, ami önmagában véve is félelemkeltő.⁴⁵ A szoba kialakítása sem optimális minden gyermek számára: gondoljunk csak arra, hogy szegényebb sorban élő gyermekek, akiknek esetleg a komfortnélküli vályogházában fűtés sincs, a gyermekszobában olyan játékokat látnak, amelyekről azt se tudták, hogy léteznek és így elvonhatják a figyelmüket a meghallgatás során. Ám e szobák kétségtelen előnye, hogy videofelvétel készíthető bennük, fel vannak szerelve az ehhez szükséges technikai eszközökkel, így a gyermek meghallgatása az eljárás során visszanez-

44 Magyarországon az első konkrét lépés, ami kifejezetten a „gyermekbarát igazságszolgáltatás nevében” történt, a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI.18.) KIM rendelet jelenti. A KIM rendelet előírta, hogy 14 éven aluli gyermek meghallgatására (kötelezően) csak ilyen, speciálisan kialakított meghallgató szobákban kerülhet sor. További szabályozást tartalmaz az 1/2013 (I.8.) ORFK utasítás a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről.

45 Parti Katalin-Solt Ágnes-Virág György: Gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és nemzetközi standardok tükrében, Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest 2018. 77.o

hető. Az idézett szerzők szerint még kiforratlanok a videofelvétel alkalmazásának és felhasználásának szabályai, így a rögzítés, a lezárás és a személyiségi jogok érvényesülése tekintetében ki kell alakítani a pontos eljárási szabályokat.

Pszichológus jelenlétének lehetősége

Nóvum a büntetőeljárás törvényben, hogy lehetővé teszi pszichológus szakértő jelenlétét a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén. Eddig csupán a pszichológus szakvéleménye alapján kaphattak némi iránymutatást az büntető ügyekben eljáró hatóságok tagjai arról, hogy a gyermekkorú illetve fiatalkorú által elmondottak élmény-és életszerűek, érezhető-e befolyásolás az általuk előadottakban. Az előadás élményszerűségét a bírói gyakorlat a vallomás hitelt érdemlőségének egyik ismérveként kezeli.

A pszichológus a büntetőeljárásban más szemlélettel fordul a vizsgált személyhez, mint a hatóság tagja. Ez a sajátos nyitottság, érdeklődés számos fontos információt szolgáltat. A pszichológus szaktudása lehetővé teszi, hogy a gyermekekhez intézett kérdések számukra érthető módon legyenek megfogalmazva, illetve, hogy az arra adott válaszokat a hatóság megfelelően értelmezze. A pszichológus segíthet felismerni a betanítottságot, főleg azokban az esetekben, amikor a vallomás felépítése és a vallomástevő egyéb területen megnyilvánuló gondolkodásmódja, színvonala között bizonyos ellentmondás figyelhető meg.

A pszichológus szakértő igénybevétele azokban az ügyekben, ahol a sértettek 14. illetve 18. életévüket be nem töltött személyek, igen gyakori. A pszichológus előtt elmondottak bizonyítékként nem értékelhetők, nem képezhetik a vád alapját, azonban a mostani szabályozás, amely szerint a pszichológus jelen lehet az eljárási cselekmény során, álláspontom szerint azt jelenti, hogy a meghallgatás során elmondottakat jegyzőkönyvbe rögzítik, mégpedig az eljáró hatóság tagjának jelenlétében. A meghallgatást az eljáró hatóság tagja végzi, a pszichológus pedig „csupán” segít megérteni a gyermek „metakommunikációját”, mondhatnánk azt is, hogy tulajdonképpen a „tolmács” szerepét tölti be.

Az Európai Unió néhány tagállamában már meghonosodott gyakorlat, hogy az ismételt (pszichés) traumatizáció mértékének minimalizálása érdekében a büntetőeljárásokban vizsgált 18 év alatti személyek egyetlen, videó-archiválással rögzített szakértői vizsgálaton vesznek részt. Amennyiben az eljárás során szükségessé válna további kérdések megválaszolása, a szakértő – vagy akár egy másik szakértő is – ebből a videofelvételen rögzített anyagból tud dolgozni. A videó biztosítja a nonverbális kommunikáció (hanglejtés, hangszín, testhelyzet, mimika, gesztusok stb.) és a metakommunikatív elemek elemzését is, ami semmilyen részletezettségű legévelt jegyzőkönyv alapján nem lenne rekonstruálható.

A mai magyar szabályozás lehetővé teszi a 14. és 18. életévüket be nem töltött személyek meghallgatásának telekommunikációs eszközzel történő rögzítését és ezzel egyidejűleg a pszichológus szakértő jelenlétét is.

A rendelkezések összevetéséből megállapítható, hogy a tizennégy év alatti sértettet, tanút (valamint a 96. § (3) bekezdésére figyelemmel az ilyen korú terheltet) érintő eljárási cselekmény esetén kötelező az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készíteni, míg a 14-18 év közötti érintett esetén ez csupán fokozott elvárás.⁴⁶

A törvény arról azonban nem tesz említést, hogy a pszichológus jelenlétében végrehajtott nyomozati cselekmény kiváltja-e a pszichológiai vizsgálatot. Én úgy vélem, hogy nem. További kérdésként merül fel, hogy a pszichológusnak a nyomozati cselekmény során tapasztalt alapján kell-e igazságügyi pszichológus szakvéleményt készíteni, vagy a meghallgatáson való jelenléte arra korlátozódik, hogy „lefordítja” a gyermek nyelvén elhangzottakat a hatóság eljáró tagja számára.

Vizsont ha a meghallgatás illetve kihallgatás előtt vagy után pszichológus szakértői vélemény készítése is indokoltnak mutatkozik, ismét csak ott tartunk, hogy a gyermeknek illetve fiatakorúnak többször el kell mondania a megtörtént eseményt, ami sérelmes lehet számára, hiszen a történeteket „újból át kell élnie”.

A kihallgató személye

A 14. életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén, *ha ez az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti*, a nyomozás során a hatóság biztosítja, hogy az eljárási cselekményt *minden alkalommal ugyanazon személy végezze*.⁴⁷ További szabály, hogy a 14. életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen.⁴⁸ Ha a 14. életévét be nem töltött tanú kihallgatását a terhelt vagy a védő indítványozta, a tanú részvételét igénylő eljárási cselekményen a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság biztosíthatja az indítványt előterjesztő terhelt és védője személyes jelenlétét.⁴⁹

A terhelt és a védő jelenlétét kizáró szabályok a védelemhez való jogot is sérthetik. Említést érdemel ennél a résznél a Emberi Jogok Európai Egyezményének 6 cikke, amely a

46 <https://www.google.hu/search?q=2017.+%C3%A9vi+xc.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+indokol%C3%A1sa&coq=2017.+%C3%A9vi+XC.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+&caqs=chrome.5.69i57j69i61j0l4.18435j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> Letöltés ideje: 2018. október 1.

47 Be. 88.§ (1) bekezdés c) pont.

48 Be. 88.§ (3) bekezdés.

49 Be. 88.§ (4) bekezdés.

tisztességes tárgyaláshoz való jog kogens szabályait részletezi. A 6. cikk 3/d) pontja szerint „minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják.” Kérdés az, mennyire találjuk meg az egyensúlyt abban, hogy a különleges bánásmódot igénylő 14. illetve 18. életévét be nem töltött sértett vagy tanú másodlagos vagy ismételt áldozattá válását megakadályozzuk, megkíméljük attól, hogy ismét találkoznia kelljen azzal a személlyel, aki bűncselekményt követett el a sérelmére, ugyanakkor a terhelt és a védő jogait se csorbítsuk.

A nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje esetében szintén találhatók előírások a kihallgató személyére nézve. Ezek szerint a *sértettet csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki*, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az *eljáró nyomozó hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell lennie*, továbbá *a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze*.

A törvény indokolása szerint a sértett igényeinek figyelembe vételét teszi lehetővé, hogy a sértett hozzájárulása, vagy kifejezett indítványa alapján az eljárási cselekményt más személy, vagy más nemű személy is végrehajthatja.

Szembesítés

A Be.88.§ (2) bekezdése a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú szembesítését tiltja – a terhelt esetében ezt a védekezéshez való jog érvényesíthetősége érdekében hozzájárulásához köti –, a 14-18 év közöttiek esetén az érintett hozzájárulásához köti. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény esetén a sértett szembesítése a sértett életkorától függetlenül kizárólag a sértett hozzájárulásával rendelhető el, illetve hajtható végre.

A büntetőeljárás törvény ezen rendelkezése némileg aggályosnak tűnik számomra, főleg a 14 és 18. életév közötti személyek esetében, amikor a szembesítést hozzájárulásuk esetén megengedi.

A 14 és 18 év közötti személyek fiatalok, akik helyett törvényes képviselőjük, gondozójuk stb. terjeszthet elő hatályos magánindítványt a fiatalok sérelmére elkövetett magánindítványra büntetendő bűncselekmények miatt. Ha a fiatalok által előterjesztett magánindítvány nem tekinthető hatályosnak, miből gondoljuk, hogy érvényesen tud abban a kérdésben nyilatkozni, hogy szembesítéshez hozzájárul?

A fiatalok sértett illetve tanú – aki, amint azt már az előzőekben kifejtettem befolyásolható – nem biztos, hogy tisztában van azzal, hogy mit jelent a szembesítés, és ha azzal a személlyel kell „szembenéznie”, aki erőszakos vagy szexuális jellegű cselekményt követett el

a sérelmére, ráadásul ez a személy a hozzátartozója (például az apja), mire számítunk a szembesítés során? Végignézzük, ahogy az apa befolyásolja a szembesítés során a lányát, a szemébe mondja, hogy a lánya levetkőzött előtte, a lánya provokálta, és ő, mint férfi nem tudott ellenállni? És mit várunk a fiatalkorú lánytól, aki örül, hogy nem esett teherbe a saját apjától? Azt, hogy 15 évesen félelemtől remegve azt mondja az apjának, hogy megerőszkoltál?

Álláspontom szerint nemcsak a 14. életévüket be nem töltött, hanem a 14 és 18 év közötti sértettek és tanúk szembesítését sem kellene hozzájáruláshoz kötni, hanem törvényileg tiltani, mert nem egyenlő felek között zajlana a szembesítés, és a szembesítésen nagyon-nagyon sok lehetőség van az addigi terhelő vallomást tett sértett befolyásolására, ami a nyomozás végkifejletére is hatással lehet.

Összefoglalás

A Save the Children (Védjük meg a gyerekeket) világszervezet, az ENSZ gyermekjogi egyezmény létrejöttének huszadik évfordulója alkalmából 2009-ben megjelentetett kiadványában⁵⁰ rögzíti, hogy elemzésük szerint az egyezményt megelőzően a döntéshozók legjobb meggyőződésük szerint határoztak és cselekedtek a gyerekek érdekében, de alig konzultáltak azokkal a közösségekkel, akik a leginkább érintettek voltak. Ezért *a gyerekek a felnőttek tartozékainak tűntek*, nem önálló személyeknek. Az elmúlt két évtized lehetőséget teremtett arra, hogy a gyerekek szemével is szemügyre vegyük a világot, meghallgassuk, hogy ők mit gondolnak a saját problémáikról és azok lehetséges megoldásairól.⁵¹

A különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú jogainak biztosítása – mint említettem – a hatóságokra ró többelkötelezettségeket, és ezek a kötelezettségek folyamatosan fennállnak, amíg a különleges bánásmódot igénylő sértett illetve tanú ezen körbe való „besorolása” fennáll.

Konkrét célja a különleges bánásmód biztosításának a 14. és 18. életévüket be nem töltött sértettek vonatkozásában az, hogy megvédjük őket a másodlagos és ismételt áldozattá válástól, a megfélemlítéstől valamint a megtorlástól.

A gyerekek és a fiatalkorú a sértettek, tanúk – mint az a tanulmányból remélem kiderült – *különleges kategóriát* képeznek, életkorukból adódóan nem gondolkodnak, beszélnek, viselkednek úgy, mint a felnőttek, meghallgatásaikat, kihallgatásaikat ezért most már valóban olyan személyeknek kellene végezni, akik ehhez értenek, akiket erre kiképeztek, akik-

50 Rights in real life. How the UNCRC has improved the situation for children. Save the Children, Stockholm, 2009. Idézte: Herczog Mária:i.m:129.o.

51 Herczog Mária: A gyermekjogi egyezmény érvényesülése, OKRI Szemle 2. kötet , Szerkesztő: Virágh György 2009., 129.o.

nek ehhez érzékük van, s megfelelő empátikus készséggel rendelkeznek. A kihallgatások számát valóban minimalizálni kellene, mert minél többször kerül sor a történetek felidezésére, annál több diszfunkcionális hatással számolhatunk. Ez a vallomástevő szavahihetőségének megkérdőjelezéséhez is vezethet, ami senkinek sem jó: sem a kihallgatottnak, sem az eljáró hatóságnak. A szemléletváltás megtörtént, a részletszabályokon valószínűleg még dolgozni kell. Felvethető, hogy a Be. különleges bánásmódra vonatkozó szabályai még további tökéletesítésre szorulnak, de a nemzetközi, különösen pedig az Európai Unió normáiban foglalt elvárásokat megpróbálják megvalósítani. A többi már csak rajtunk múlik.